

HAKANİ MEHMED BEYİN ŞİİR ANLAYIŞI

HAKANI MEHMED BEY'S UNDERSTANDING OF POETRY

Yard. Doç. Dr. Abdülkerim GÜLHAN*

Öz

16. yüzyılın önemli şairlerinden Hakani Mehmed Bey (?-1598/9)'in şiir anlayışı, Divanı'ndaki şiir üzerine söylediği sözlerden hareketle çıkarılmaya çalışıldı. Yazı:

1. Şiirin kaynağı, amacı ve yararı
2. Kendi şiirine bakışı
3. Şiir ve sevgilinin güzellik unsurları
4. Şiir yerine veya şiirle ilgili kullandığı kelimeler
5. Kendini benzettiği şair ve şahsiyetler ana bölümlerinden oluşmuştur.

Hakani'ye g^öre şairlik, Allah vergisidir. Şiir insana fazilet, şöhret ve güç kazandırır, durumunu anlatabilmesini, suçlarını bağışatabilmesini sağlar; sevgilinin güzelMeriü anlatmalıdır. Hakani'ye göre şiiri, fasih ve belîğdir; yenilikler taşır, hem şekil, hem de muhteva yönünden mükemmeldir; etkileyicidir. O şairlerin sultanıdır, ancak ne kendinin ne diğer sanatçıların değen bilinmektedir.

Hakani, şiirim sevgiliye ait güzellik unsurlarına benzetmiş; bu arada kendini de birçok tarihi ve efsanevi şahsiyete bantetmiş; şiir ve şair yerine başka birçok terim kullanmıştır.

Abstract

One of significant poets in the sixteenth century, Hakani Mehmed Bey's (?-1598-9) understanding of poetry has been determined through what he said about poetry in his Divan. The article consists of:

1. The source, aim and use of poetry
2. His ideas on his poems
3. Components of beauties for poetry and beloved
4. The words he used for and about poetry
5. Poets and personalities he compared himself

For him poetizing is innate. Poetry provides us with virtue, fame and power, expressing our feelings and we can be forgiven by poetry; so poetry should tell about the beauties of beloved. In Hakani's point of view, poetry should be eloquent and rhetoric; poetry should have renovation and it should be excellent in both form and content; it should be effective. He is the "sultan" of poets but neither he nor other artists are appreciated.

Yard. Doç Dr., Balıkesir Üniv. Fen-Ede. Fak. Öğrt. Üyesi.

Hakanı compared his poems with the components of beauties of the beloved and he compared himself with many historical and legendary personalities; he used many other words of terms for poetry and poet.

Divan şairleri çok şiir söylemiş, ancak şiir anlayışlarını pek fazla dile getirmemişlerdir. Bazı divan dibacelerinde 1 ve değişik türdeki şiirler içerisine serpiştirilmiş beyitlerde, şiir hakkında görüşler yer almışsa da, bunların miktarı pek yeterli sayılmaz. Yine de, onların şiir anlayışlarını yakalayabileceğimiz ifadeler; şiir görüşlerine de yer verilen divan dibacelerinde; biraz mübalâgalı ve dolaylı da olsa, değişik şiirler içerisine serpiştirilen, şiir üzerine söylenmiş beyitlerdedir. Bu ifadeleri dikkatle inceleyip anlayabilirsek, onların şiire nasıl baktıklarını, şiirde neleri önersediklerini, hangi özelliğinden dolayı onu güzel bulduklarını ortaya çıkarabiliriz. Bunlar da bize divan şairlerinin poetikalarmı vermiş olur. Şiir hakkındaki sözleri, şır üzerine yaptıkları teşbih ve mecazlar, br bakıma bu konuda onların şiir kotlarını veren anahtar kelimelerdir.

Biz bu yazımızda, Türk edebiyatının ilk "**Hilye**" müellifi olması yanında, manzum "**Hadis-i Erba'in**" tercümesi ve mürettep bir "**Divan**"ı bulunan 16. yüzyılın önemli şairlerinden **Hakanî Mehmed Bey** (?-H.1007/M.1598/9)'ın, Divam'ndaki şiir üzerine söylediği sözlerden hareketle, şiir görüşünü yakalamaya çalışacağız.^

Divan şiiri üzerinde çalışma yapanlar, onun özelliklerini kendilerine göre tespit edip ortaya koymuşlardır; fakat bu çalışmalarda, şairlerin şiir hakkındaki sözlerinden çok, doğrudan şiirleri veri kabul edilmiştir. Bu tutum yanlış da sayılamaz. Eldeki bir materyal, ölçülüp tartılarak onun özellikleri ortaya konulabilir; ancak bunun yanında, eseri ortaya koyanların, yani şairlerin görüşleri de önemlidir. Hatta eserlerinde uygulayamamış oknalan bile, görüşlerin önemini yok etmez. Divan

¹ Daha genit büğü için bkz. Tanır Üzgör; **Türkçe Divân Dibaceleri**, Kültür Bak. Yay., Ank., 1990

Harun Tolasa; "*Klasik Edebiyatımızda Divan Önsözleri, Lamî Divanı Önsözü ve (buna göre) Divan Şiiri Sanat Görüşü*", **Jurnal of Turkish Studies**, Vol. III, Cambridge, 1980.

^ Burada verilen şiir ve beyit numaraları henüz yayımlanmamış "**Abdülkerim Gülhan; Hakanî Mehmed Bey Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divam'nm Tenkidli Metni**, Ank., 1996, Gazi Üniv." adlı doktora çalışmamıza göredir. Parantez içerisimdeler ise, burada yer veremediğimiz, ancak konuyla ilgili olanlardır.

şiiirine, şairlerin kendi şiir anlayışları ışığında bakmanın da gerekli olduğuna inanıyoruz. Bunun için, önce bu görüşlerin ortaya çıkarılması gerekir. Divan şairlerinin bizzat kendi görüşlerinden hareketle, poetikalarını ortaya koymayı amaçlayan makaleler de yayımlandı?

Hakani Mehmed Bey, Divanı'nda azımsanmayacak ölçüde (92 beyitte) şiir üzerine sözler söylemiştir. Biz burada mümkün olduğunca yme onun ağzından, onun şiir anlayışını şu başlıklar altında yansıtmaya çalışacağız.

1. Şiirin kaynağı, amacı ve yaran
2. Kendi şiirine bakışı
3. Şiir ve sevgilinin güzellik unsurları
4. Şiir yerine veya şiirle ilgili kullandığı kelimeler
5. Kendini benzettiği şair ve şahsiyetler

1. Şiirin Kaynağı, Amacı ve Yararı

Hakanîye göre *şairlik*, her şeyden önce, *Allah vergisidir*, yani güzel söz söyleme yeteneği ona, Allah tarafından bir bade gibi sunulmuş, bu şevkle kendinden geçip, şiir söylemeye başlamıştır. Zaten divan şairleri, aynı zamanda gerçek bir âşık tipini temsil ederler. Aslında bu bize, halk hikâyelerinde de sıkça gördüğümüz, hikâye kahramanı âşğın, "*Pir elinden bade içip, çalıp söyleme yeteneği kazanma*" motifim hatırlatır.

Muhassal sâkiyâ **câm-ı belagat** bezm-i âlemde

Kulun Hâkâni-i ser-meste **Mevlâdan sunulmuşdur** 4 107/5

Ona göre, gönül aşk yoluna girmeli ve *şiir kaynağını aşktan almaldır*. Yani şiir aşkla beslenirse, değer kazanır. Birazcık ilgisi olan herkesin bileceği gibi, divan şiirinde aşk, en temel konudur.

⁻¹ Harun Tolasa; "*Divan tetirlerinin Kendi türleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri*", Türk Dili ve Ede. Arat. Dergisi, 1, s.' 15^46, Ege Univ., Sos. Bil. Fak, Yay., İzmir, 1982
MuhammedNur Doğan; "*Fuzûli'nin Poetikası*", İlmî Araştırmalar 2, s. 47-72,1st., 1996,

Ey saki (sevgüi),kısaca söylemek gerekirse, cihan meclisinde belagat kadehi, bası dönmüş (sarhoş) olan Hakani kuluna Mevlâ tarafından sunulmuştur.

Pir-i 'aşka tıfl-ı dil şâkird olaldan hak bu kim

Nazm-ı mümtâzumbenüm Hâkâni üstâdânedür ^ 116/6

Şairler için *şîir, fazilet, şöhet ve güç kaynağıdır*; ayrıca onlara *rintlik kazandırır*. Zaten divan şairleri genellikle, her şeyi hoşgörü ile karşılayan rintçe bir tavrı, hayat görüşü olarak benimsemişlerdir.

Hâkâni varılmaz harem-i pir-ı mugâna

Bu meclise ben **kuwet-i eş'âr** ile geldim ⁶ 358/5 (357/6, 360/7)

Şîir, *arzuhal aracıdır*. Şair, şîirle sevgiliye halini arz edebilir, kusurlarının bağışlanması için af dileyebilir.

Arz idüb Hâkâni şî'rüm diyesüz dil-dâruma

Âşıkundur neylesün ölsün mi sultânım seven⁶ 455/5

Sâkî kerem it bâgda **cürm-i şu'ârâyı**

Cârn-ı lebüne söyleyen **eş'âra bağışla** 8 526/4

Zaten şîirin, bilhassa gazelin, en başta gelen amaçlarından birisi, *sevgilinin özelliklerini, ve güzelliklerini anlatmaktır*, şîire güzellik veren de onlardır. Bu Hakanî'nin görüşü olmasının ötesinde, gazel türü için de doğru bir tesbittir. Divan şîirinin, özellikle gazelin, konusunun sevgili merkezli olduğu bir gerçektir.

-* Ey Hakanî, doğrusunu söylemek gerekirse, gönül çocuğu (acemi gönül) aşk pirinin öğrencisi olduğundan bu yana, benim seçkin şınm üstatlara yakışır hâle gelmiştir.

° Ey Hakanî, meyhanecinin haremine varılamaz; ben bu meclise, şîirlerin gücü ile geldim.

7 Ey Hakanî, şîirimi sevgilime sunup: "Sultanım, senin âşığındır; seven ne yapsın, ölsün mü?" diyesiniz.

8 Ey saki (sevgili), kerem et; şairlerin suçunu, bâgda dudağının kadehi üzerine söylediği şîirler için bağışla.

O sâhir-pişemin **fettanlığın şerh it gazel dersen**

Bize Hâkâniyâ lâzım değil efsâne vü efsun 9 424/5

Saçından bahs idersem haddın efvân ıder eş'ârı

Lebin ta'rif idersem hâsılı nâzük-edâ artar ^ 147/5

2. Kendi Şiirine Bakışı

Divan şairlerinin hemen hepsi, kendi sanatlarından, yani şiirlerinden az çok söz etmişlerdir. Bunlar genellikle kendi şiirleri hakkındaki övgü dolu sözlerden hareketle, hiç *kimsenin onun kadar güzel şiir söyleyemeyeceği*, buna rağmen *değerinin yeterince bilinmediği* ve *zamandan şikâyet* yolunda olmuştur.

İnsanların kendilerini beğenmeleri, bir bakıma yaratılışlarının gereğidir. Hemen her msan kendini beğenebilir, pek hoş karşılanmasa bile, zaman zaman bunu dile de getirebilir. Divan şairleri kerdi şiirlerini beğendiklerini hiç çekinmeden, açık açık, sanat anlayışlarına da uygun olarak, mübalâğalı ifadelerle dile getirmişlerdir.

Hakanı de Divanında sık sık kendi şiirmden söz açmış, kendine göre çeşitli teşbih ve mecazlarla onun bütün özelliklerinden söz ederek, sanat anlayışını övmüştür. Bunlar ilk bakışta kendisi için söylenmiş övgü sözleri gibi görünse de, bir bakıma onun sanat ve şiir anlayışını, şiirde neleri önemsediuü, neleri güzel ve doğru bulduğunu yansıtır. Yani biz şiirine yaptığı övgülerden, bazen açık açık, bazen de satır aralarında onun şiir görüşünü yakalayabiliriz. Bunlar onun özgün şiir görüşleri de olmayabilir. Diğer divan şairleri de kendi sanatlarından ve şiirlerinden benzer teşbih ve mecazlarla söz etmişler, kendilerini övmüşlerdir; ancak bildiği gibi divan şairleri üstadların belirlediği anlayış çerçevesinde sanat yaparlar. Böyle olunca ifadelerinde benzerlik veya tekrarların olması tabiidir. Zaten tek tek görüşler birleştirildiğinde, bütünüyle divan şairlerinin şiir anlayışı ortaya çıkacaktır.

Hakanî de söz ehlinin, yani şairlerin, dolayısıyla iyi bir şair olmasına rağmen kendisinin değerinin yeterince bilinmediğinden şikâyet etmiştir. Bunu daha

" Ey Hakanı, eğer gazel söyleyeceksen, o sihirbaz gibi sevgilinin cazibesini açıkla; bize efsane ve büyü lazım değil.

'0 Onun saçından söz edersem, şiirlerin değerini yükseltir, kısaca, dudağını tarif edersem, nazik davranışlar, üsluptaki naziklik artar.

çok kasidelerinde memduhlarına hitaben söylemiş, onlardan sanatçılara sahip çıkmalarını beklemiştir. Her devirde sanatın ve sanatçıların önemi kabul edilmekle beraber, sanatçılar da hep değerlerinin yeterince bilinmediğinden şikâyet etmişlerdir. Bugün de durum çok fazla değişmiş sayılmaz. Hakanî de benzer şikâyetleri dile getirmiştir.

Şâhâ bu denlû nazm ile yazık değil midür

Kapunda hor u zâr ola bu 'abd-i kemterîn 11 K.3/20

Reva değil ki felâketde kala ehl-i makâl

Seza değil ki düşe ibtizâle ehl-i sühan 12 K.2/23

Bedel bulunmaya hakka bu şi're Hâkânî

Zemîn-i nazmı ser-â-pâ zemâuede araşan •" 324/5

Hakanîye göre kendi şiiri, çok önemli özelliklere sahiptir, bu sebepten o şairlerin sultanıdır ve şöhreti çok yaygındır. Şiirinde gördüğü başlıca özellikler, bir bakıma onun iyi bir şiirde olmasını istediği özelliklerdir ki, bize Hakanînin şiir anlayışını yansıtabilir. Bu genel değerlendirmeler dışında, şiirinde gördüğü veya görmek istediği başlıca özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

A. Yenilik

Divan şiirinde birçok teşbih ve mecaz tekrar edilmek zorunda kaldığından, yenilikler çok önemsenmiştir. Hakanî, kendi görüşüne göre, *şiire yenilikler getirmiştir*. Onun şiiri, başkalarını *tekrar değildir*, eşi benzen de yoktur, tamamen *taze ve yenidir*. Kimse onun gibi güzel şiir söyleyememiştir.

*¹ Ey sultan, bu değersiz kulunun, bu kadar (değerli) şiir ile senin kapında hakir görülüp inlemesi yazık değil midir!.

¹² Söz ehlinin felâkette kalması uygun değil; hoyratça harcanması da yaraşmaz.

¹³ Ey Hakanî, doğrusu, günümüzde şiir sahasını baştan sona araşan, bu şiirin yennî tutacak bir dengi bulunmaz.

Gözüm yaşı gibi Hâkânî dür-bâr olsalar, câyiz
Feleklerden bu **nazm-ı nev-zemine âsmânîkr** ¹⁴ 101/5
Kebûd itdi sıphırî dūd-ı dil farz oldı Hâkânî
Bu nazm-ı **hoş-zemîni** âsmânîler pesend itmek * ^ 312/5
Meclisde didi yâr işidüb **nazm-ı garîbüm**
Hâkânî senündür bu **garîbâne revişler** *" 105/5
Değme bir san'at ile gıydiremez Hâkânî
Şâhid-i nazma her üstâd-ı sühan böyle libâs ^ 209/5
Yegâne dür gibi hergiz **mu'âdili yokdur**
Cevâhır-ı sühanum her hîzânede araşan * ° 324/4
Tazelendi nem-i eşkümlü gülîstân-ı cihan
Yine **nazm ehline bir taze zemîn** oldı çemen¹¹ 429/3 (149/5, 549/1)

B. Fesahat ve Belagat

Fesahat, sözün lafız, anlam ve ahenk yönünden kusursuz olması; belagat ise, doğru sözün yerinde, usûlüne uygun ve daha etkili bir şekilde söylenmesi işidir. Divan şairleri sözü doğru, yerinde ve güzel söylemeye çok önem vermişler ve bu konuda *meâni*, *beyân*, *bedi'* gibi bilim dalları oluşmuştur.

Hakanîye göre de şiiri hem *söz*, *şekil*, hem de *anlam* yönünden mükemmeldir. *Sağlam*, *akıcı* ve *beliğdir*, yani şiirinde *fesahat* ve *belagat* vardır;

*4 Ey Hakanî, gökyüzündekiler bu yeni tarz şiir için, feleklerde gözyaşım gibi mıciler saçsalar caizdir (uygundur).

'5 Ey Hakanî, gönlün dumanı gökyüzünü maviye boyadı. Bu hoş üsluplu şiiri gökyüzündekilerin beğenmeleri, seçmeleri farz oldu.

' ° Sevgili mecliste garip şiirleri işitip: "Hakanî, bu farklı, alışılmamış, yeni üsluplu şiirler senindir." dedi.

" Ey Hakanî, her söz ustası, değme bir sanatla şiir güzeline böyle elbise gıydiremez.

*° Bütün hazineleri araşan, biricik inci gibi olan sözümün cevherinin asla dengi, benzeri yoktur.

*" Gözyaşımın nemiyle dünyanın gül bahçesi tazelendi, bahçe yine şır ehline taze, yeni bir zemin oldu.

hikmetli, nükteli, yüce sözlerden meydana gelmiştir; ancak yine de değeri yeterince bilinmemektedir.

Belâgatde Hâkâniyâ kudrettin

Senün sâbit eyler bu **nazm-ı belîğ** 20 239/5

Onun şiirinin fasih ve belîğ olmasını sağlayan özellikleri nelerdir;

C. Muhteva Yönünden

Hakanîye göre şiiri:

a. Dikkatle dinlenmesi gereken *yüce sözlerden* oluşur.

Makâlât-ı bülendüm dinle eş'ânımda Hâkâni

Bana tut gûş-ı huşun nagme-i edvar bahsin ko¹ 492/5

b. Her ne kadar değeri bilinmese de, *irfan incileri* gibidir.

Nazmun gibi Hâkâni saçsan **dür-i irfanı**

Almazlar ele anı bakmazlar olub mâ'il² 330/5

c. Herkesin anlayamayacağı, ancak takdir edeceği *parlak nükteleriz* doludur, o da, şiir ülkesinin sultanıdır.

Mâlikü'l-mülk-1 sühan Hâkâniyem kim nazmumun

Cân vırıir bir **nükte-i garrâsına** Hâkân-1 Çîn " 437/5

Der-i nazmı kapadı şimdi benüm bu beytüm

Nükte-i "gullıkatü'l-bâb" gibi **muglakdur**²⁴ 87/6 (107/5, K.3/27)

20 Ey Hakanî, bu güzel, düzgün şiir, belâgat alanında senin gücünü sabitleştir.

21 Ey Hakanî, şiirlerimden yüce sözlerimi dinle; asırların nağmeleri bahsini bırak, dikkatle beni dinle.(Akıl kulağımı bana ver.)

22 Ey Hakanî, tırn gibi irfan incisi saçsan, meylederek onu ele alıp bakmazlar.

23 Ben söz ülkesinin sahibi olan Hakanî'yim ki, Çîn hakanı, şiirimin bir parlak nüktesine canını verir.

²⁴ Benim bu beytim şimdi şiir kapısını kapadı. "Kapı tamamen kapatıldı." sözünün nüktesi gibi kapalı, anlaşılmazdır.

d. Eflatun'a bile meydan okuyabilecek kadar *hikmetli* sözler taşımaktadır.

Hâkânî-sıfat **hikmet-i nazm** içre bu gün ben

Bir **rind-i cihânem** ki Felâtûna ser eğmem ^5 360/7

İrfan; Bilmek, anlamak, kültür; İlâhi bir feyz olarak evrenin sırlarını kavramak kudreti gibi anlamlar taşımaktadır. *Hikmet* de aynı şekilde; eşyanın gerçeklerini, özelliklerini, nedenlerini, etkilerini bilmektir. "Söz vardır ki şüphesiz büyüünün ta kendisidir ve şiir vardır ki *hikmetin* ta kendisidir." anlamdaki bir hadiste de şiirin hikmeti övülmüştür. *Nükte*, Herkesin anlayamayacağı ince manalar, zarif sözlerdir. Demek ki Hakani'ye göre *şüf*, *derin anlamlar taşımali*, *bize evrenin sırlarını açabilmeli*, *eşyanın neden ve niçinlenni öğretmeli*; *bizleri düşündürerek*, *derin ve ince anlamları yakalayabilme zevkini yaşatmalıdır*.

e. *Taze mazmunlarla*. doludur. Mazmunun özünde yatan, sözü örtülü, sembolik kelimelerle söylemektir. Bunun yanında gizli maksat; dolaylı söylemek; mana, kavram; nükteli, sanatlı, ince söz gibi anlamlar da taşımaktadır. Divan şiiri esasen *mazmunlar* üzerine kurulmuştur ve yeni mazmun (bikr-ı mazmun) bulmak çok önemlidir. Hakanînin de her beytinde taze mazmunlar vardır.

Bulur Hâkânî her beytinde bir **mazmûn-ı ter** hakka

Begendüm vâdî-i nazm içre Hassân-ı Acem semtin^" 442/5

f. Hayal zenginliğine sahiptir ve üslûbu naziktir..

Miyân-ı nâzûkûnle şî'rüm olrışdur hayâl-amîz

Fezâ-yı nazmda bir şâ'ir—i nâzûk-edâyem berr '487/4(137/5, 147/5)

²⁵ Bugün ben şiirin hikmeti içerisinde (şiirdeki hikmet konusunda, veya şiir sebebiyle) Hakani gibi, Eflatuna bile baş eğmeyen, dünyayı önemsemeyen bir rindim.

²⁶ Hakani, doğrusu her beytinde taze bir mazmun bulur, şiir vadisinde Hassân-ı Acem (Hakanî-i şîrvani) semtini beğendim.

²⁷ Senin nazik boyunla şiirim hayale karşımıştır. Ben şiir fezasında nazik üslûblu bir şairim.

D. Şekil Yönünden

Hakanfy'e göre şiiri, şekil yönünden de önemli özelliklere sahiptir.

a. *Akıcı sözlerâsa* oluşur.

Hâkânî safâlar viriir **elfâz-ı sefisüm**

Evsâf-ı mey-i lai-i leb-ı yâre ki dinmez²⁸ 190/5

Nazîredür dür~i dendân-ı yâr Hâkânî

Selâset-i sühanumla bu nazm-ı hem-vârum²⁹ 359/5

b. *Ses güzelliğine* ve etkileyciliğine sahiptir. Şiir daha çok aşkın feryatlarını dile getirme aracı olarak görüldüğünden, şiirin ses yönüyle ilgili olarak, feryâd, efgân, velvele, şur-engiz âvâze gibi ifadeler yer verilmiştir.

Melekler inleye Hâkâniyâ felekden eğer

Okunsa meclis-i gülde bu **şi'r-i şûr-engiz** 30 177/5

Nazm-ı cihâna **velvele virdi** zemânede

Hâkâniyem ki haşmet-i hâkâna bakmazam³⁰ 357/6 (393/5, 429/3, 520/5, 487/4)

c. *Musiki* esen değerindedir, herkes takdir eder ve önemli meclislerde okunmaya lâyıktır.

Kalbe ilkâ-yı melâ'ikdür meğer Hâkâniyâ

Çok **makâmât anlanur** bu nazm-ı gevher-bârdan 32 452/5

Okunsa nağmelerle hüsrevâ bu nazm-ı Hâkânî

Huzurunda güzeller cem' olub cem'iyet oldukça³¹ 559/6 (177/5, 529/5)

²⁸ Hy Hakanî, akıcı sözlerim, sevgilinin dudağının la'l gibi değerli şarabının özelliklerine safâlar verir ki, söylenemez.

²⁹ Ey Hakanî, sözümün akıcılığı ve bu uyumlu şiirimle, sevgilinin dişlerinin incisi birbirine nazire gibidir.

³⁰ Ey Hakanî, eğer bu gürültü koparan şiir gül meclisinde okunsa, gökyüzünden melekler inler.

³¹ Ben günümüzde şiir dünyasına şaşkınlık veren Hakanîyim; hakanın haşmetine bakmam.

³² Ey Hakanî, sanki kalbe meleklerin bıraktığı bu inci saçan şiirden çok makamlar anlaşılır.

³³ Ey Hükümdar, güzeller huzurunda bir araya gelip, toplandıkça, Hakanînin bu şiin nağmelerle okunsa.

d. *Sağlamdır*, inciler gibi *düzenli* bir şekilde dizilmiştir ve *ölçülüdür*. Hakani şiirini sık sık dizilmiş incilere benzeterek, şiirde düzenli olmaya, sağlamlığa ve ölçüye önem verdiğini de açıkça göstermiştir.

Vasf-ı dūr-i dendânım Hâkâni görüib yâr

Bu nazm-ı güher-bâra dimiş **silke-i cevahir** -³⁶ 90/5

Şâhid değil mi fazluma ey lücce-ı ulûm

Medhünde bu kasîde-ı **müstahkem ü metîn** ³⁷-> K. 3/27 (214/5, 324/4, 359/5, 388/7, 450/8, 536/5)

E. Etkileri Yönünden

a. *Can başıslayıcıdır*, duysa Cebrail bile takdir eder.

İşitse rûh-ı kudî sidreden bu **şi'r-i cân-bahşum**

Mukarrer dir idi Hâkâniyâ ömrün tavîl olsun ³⁶ (430/10 (328/5)

b. *Sihirlidir*, dolayısıyla sırlarla dolu ve etkileyicidir.

Sen sihre mukayyed misün efsânede yohsa

Hâkâni nedür gizleme şi'ründe **bu'efsûn** ³⁷ 418/5

Sıhr olur zann ider eş'ârurnı **efsun** gelür

Alınur ol büt-ı 'isî-dehen efsânemden ³⁸ 488/2 (388/7, 424/5)

c. *Tatlı ve lezzetlidir*, Hakani şiirden söz ederken tatlılıkla ilgili kelimelere sıkça yer vermiştir. Her şeyden önce şiirini, herkesin beğendiği misk kokulu *akide şekerirvz* benzetmiştir.

[^] Ey Hakanî, sevgili ditlemin incisinin özelliğini görüp, bu cevher saçan şiire: "inci dizisi" demiş.

³ Ey ilim denizi, senin övgün için söylenmiş bu sağlam ve dayanıklı kaside, benim faziletimin şahidi değil midir?

³⁰ Cebrail bu can başıslayıcı şiirimi işitse, Sidre'den: "Ey Hakanî, ömrünüzün olsun." derdi.

³¹ Ey Hakanî, yoksa sen efsanede sihre bağlı mısın? Şiirindeki bu büyü nedir? Gizleme.

³⁰ Büyü gelir, şiirlerimi sihir olur zanneder. O İsa ağızlı sevgili efsanemden alımı.

Hâkânî düşdü dillere bu **şi'r-i sükkerîn**

Gûyâ dehân-ı halkda **müşğîn akîdedür** 39 79/5

Tabii burada "gûyâ"nın, söyleyen; "akîde"nin, inanış anlamında tevriyeli kullanıldığını da gözden kaçırmamak gerekir.

Şiirini, şeker saçıcı olarak vasfetmiş, tûtîlerin bile söyleyemeyeceği kadar tatlı ve şirin bulmuş, böylece şirde tatlılığın *veyatah sözün* altını çizmiştir.

Benüm bu **şi'r—i şîrînkâr u şekker-bâruma** gökde

Bu gün Hâkâniyâ olmaz cinân tûtîleri mâlik ⁴⁰ 280/5

Benüm Hâkâniyâ bu **lezzet-i şi'r-i şeker-rîzüm**

Usandırdı dilin tûtîlerin **şîrîn-sühanlıkdan** ^{4*} 443/5 (149/5,
191/2)

d. *RenUdu*. Renkilik hem gösterişli, hem de çeşitli, farklı olması yönünde önemli görülmüştür.

Bezm-ı nazmum gibi **rengîn** ide Hâkânî

Meclise vasf-ı mey-i la'l-i leb-î yârı getir ⁴² 117/6 (536/5)

e. *Şahane ve ihtişamhdu*.

Çemen bezminde bu **şâhâne nazmum** gibi Hâkânî

Melek rûhına Cemşîdün felekde armag ân üter ⁴³ 120/5 (369/5)

• "Ey Hakanî, bu şekerli, tatlı şür dillere düştü; sanki halkın ağzında mis kokulu akide şekeri gibidir.

⁴⁰ Ey Hakanî, Benim bu tatlı ve şeker saçan şiirime, gökyüzünde cennet tûtülen bile sahip olmaz.

⁴¹ Ey Hakanî, benim bu şeker saçan şiirimin lezzeti, tünlerin dilini tatlı sözlülükten usandırdı.

⁴² Ey Hakanî, meclise sevgilinin dudağının la'l taşının şarabının özelliklerim getir; şiirimin meclisi gibi renklendirsin.

⁴³ Hakanî, çimen meclisindeki bu şahane şiirim gibi, felekte Cemşid'in ruhuna armağan

f. *Gönül yakıcı&a*, mûsiki parçası gibi etkileyicidir.

Nazm-ı dil-sûzumu taksini idelüm Hâkâni

Mutrib—i meclis ile başlatalum feryada⁴⁴ 529/5

Sâz-ı aşkı nazm-ı Hâkânidürür **dil-sûz** iden

Sen de msâfeyle sultânım bu **sûz u sazı** gör^{4^} 93/5

Mahabbet âteşi Hâkâni şu'lelendükçe

Gazellerüm diyenün böyle **sûznâk** ideyor^{4o} 114/5

g. Sevgilinin gönül kuşunu avlayanfoğarc gibidir.

Hâsılı mûrg-i dü—i yâri ne minnet sayda

Nazm-ı Hâkâni-sıfat alıcı **şah-bâz** olıcak⁴¹ 259/5

h. Koku yönünden etkileyicidir. *Güzel kohuax* da şiir için iyi bir özellik olarak görülmüş ve şiir bu yönüyle övülmüştür; daha çok miske benzetilmiş, hatta ondan daha güzel bulunmuştur.

Huten miskine râğbet gitdi **bûy-ı nâfe-i nazmı**

O gün Hâkâniyâ gencîne-i hâkâna ugratduk^{4o} 253/5 (79/5)

Bir beytinde de şiirini tütsü kabına benzetir.

Devr eyledi Hâkâni benüm **micmer-i nazmum**

Hassân-ı Acem didi görüb bu sizün ancak⁴¹ 247/5

götürür.

Ey Hakanî, gönül yakan tîrimî taksim edelim; maclisin çalgıcısı ile feryada başlayalım.

^{4->} Aşkın sazını gönül yakıcı hâle getiren Hakanın şiiridir. Sultanım, sen de insaf et, bu yanıp yakılmayı gör.

° Ey Hakanî, sevgi ateşi alevlendikçe, gazellerim söyleyenlen böyle dokunaklı, yakıcı hâle getiriyor.

Kısacası, Hakanın şiiri gibi alıcı doğan olunca, sevgilinin gönül kuşunu avlamak için minnete gerek yok.

° Ey Hakanî, şîr miskinin kokusunu hakanın hazinesine uğrattığımız gün, Hutem miskine râğbet kalmadı.

i. Onun şiiri, armağan olarak verilebilir, sevgilinin başına taç yerine takılabilir ve nazar boncuğu gibi kullanılabilir.

Hıtâda nakş iderdi görse **tâc-ı zer** nigâna

Benüm Hâkâniyâ **nazm-ı** güher-çînürnı fagfûr TM 64/5

Şimdi mey-hânede memnûn-ı mugânem ki benüm

Sâkiyâ **şî'rûmi hırz eylediler** gerdemtiie ^{^1} 557/4 (120/5, 555/9)

F. Şairlikteki Yeri

Hakanînin şiir üzerine söylediği her sözde kendine övgü vardır, ancak bazı beyitlerinde şairler içerisindeki kendi yerini açıkça ortaya koymak ister.

a. Bütün bu özelliklerinden sonra onun şiiri, *hükümdarın sancağı gibida* ve o da ünü bütün feleklerle ulaşmış şiir sultanıdır. "Şairler sözün sultanlarıdır." anlamında bir hadis olduğu rivayet edilir. Öyle olunca beyitlerde bu hadise telmih yapılmış olur.

İrdi âvâzum nazm-ı felekde Hâkânî

Alem-i devlet-i hâkân-ı mu'azzamcasına" 520/5

Sühan mülkine sultânüm disem düşmez mi Hâkânî

Veli şâhun esiri evliyamın çâkeriyem ben " 459/5 (397/5, 437/5)

b. *Şöhreti bütün dünyaya yayılmış*, harta göklere kadar çıkmıştır. "*Marifet iltifata tabidir.*" derler. Sanata ve sanatçıya ilgi gösterildiği ölçüde, sanatçı kendinde

⁴ Ey Hakanı, benim şiirim tutsü kabının döndüğünü görünce, Hassân-ı Acem (Hakani-i Şîrvânî) : "Bu ancak sizindir." dedi.

⁵⁰ Ey Hakanı, Çin hükümdarı benim inci derleyen şiirimi görseydi, Hıta'da sevgilisine altın taç olarak işlerdi.

⁵¹ Ey sakı, şimdi meyhanede bulunanlardan memnunum; çünkü benim şiirimi benim gerdanına nazar boncuğu olarak taktılar.

⁵² Ey Hakanî, benim şiir dünyasında muazzam hakanın devletinin bayrağı gibi yükseldi.

^{5^} Ey Hakanî, ben Veli şahın esin, evliyanın kölesiyim; "Söz ülkesine sultanım." desem uygun düşmez mi?

daha iyisini yapabilme şevkini bulacaktır. Bir sanatın veya sanatçının ilgisinin çokluğu, onun değeri hakkında da bir ölçü sayılabilir. Bu bakımdan sanatçılar genellikle *şöhretlerinin yaygınlığı* ile de övünmüşler, dolayısıyla bunu önemsemişlerdir. Her divan şairi gibi, Hakanı de şöhretinin yaygınlığına dikkat çekmiş, kendisi açısından bunun önemim vurgulamak istemiştir.

Hak bu kim lâ-be'sdür bu **nazrn-ı' âlem-gîr** ile

Dır isen Hâkaniyâ **makbûl-i âlem** olmuş ^ 176/6

Hâkini bu yetmez mi ki **âvâze-i nazmı**

Tâ perde-i nüh-tâk-ı semâvâta büyüdüm ⁵⁵ 393/5 (19/1, 357/6, 427/5, 430/10,487/4)

3. Şiir ve Sevgilinin Güzellik Unsurları

Hakanîye göre şiirin, özellikle gazelin, en başta gelen amaçlarından bkasının, sevgilinin özelliklerini ve güzellikleri anlatmak olduğu, zaten olarm şiire güzellik verdiğini daha önce belirtmiştik. (Bkz. s. 3, "1. Şiirin Kaynağı, Amacı ve Yararı" bölümü.)

Böyle olunca şiirle ilgili olarak sevgiliye ait güzellik unsurları üzerine birçok teşbih ve mecaz yapılmıştır. Şiir, çok zaman sevgilinin güzelliklerine teşbih edilmiş veya onlarla beraber anılmış; bazen de onlar Hakanî'nin şiirine^ benzetilmişlerdir. Üzerine teşbih ve mecaz yapılan başlıca güzellik unsurları şunlardır:

a. Ağız, dudak

Şiirle ilgili en çok teşbih, *ağız ve dudak* üzerine yapılmıştır. Hakanîye göre şiir, sevgilinin tatlı sözler söyleyen şeker dudağı gibidir.

Şekker **lebi** vafında o şîrîn-kelîmâtun

Hâkânî bu bu şî'rdürür gayr-ı mükerrer-" 149/5

⁵⁴ Ey Hakanî, bu dünyayı tutan şiir ile: "Herkesin beğendiği birisi olduk." desen, doğrusu sakıncası olmaz.

" Ey Hakanî, şiirin sesim ta gökyüzünün dokuz kat makamına buyurduğum yetmez mi!

⁵⁵> Ey Hakanî, o tatlı sözlünün şeker dudağı gibi, bu tekrar olmayan, taklit de edilemeyen bir

Zaten sevgilinin dudakları üzerine söylenebilecek çok şey olduğunu düşünür. (260/5). Sevgilinin la'l taşma benzeyen ve kırmızı şarap gibi olan dudağı onun *şii* gibi renklidir (117/6); *akıcı sözleri*, dudaklar gibi mutluluklar verir (190/5). Sevgilinin dudağı tarif ettiği için, *şii*rinin *nazik edası artmış* (147/5); *şii*rinin *karargahı buselik*; (310/5); *şii*r meclisi, *ateş yeri gibi* olmuştur (366/3). Şair, sevgilinin kadehe benzeyen dudağına *şii*r söylediğinden, sevgili tarafından *suçlarının bağışlanmasını* diler (526/4). (488/2).

b. Dişler

.Sevgilinin dişleri dizilmiş incilere, *şii*r de dizilmiş inci gibi olan dişlere *teşbih* edilmiştir. Zaten *şii*rin bir amacı da inci gibi olan bu dişleri tasvir etmektir; veya onları tasvir etmekle dizilmiş inciler gibi olmuştur. Akıcı *şii*ri ile sevgilinin *inci dişleri* birbirine *nazire* gibidir (359/5). Sevgilinin *inci gibi dişlerim* vafsettiği için, onun *şii*rim Rıdvan dinlemiş ve tacına takmıştır.

Vasf-ı dūr-ı dendānum Hākāni bir nazm itdi kim

Sem'-i kabule dakınub tacında Rıdvan itdi gūş ->' 214/5

Vasf-ı dendānum nazm eyledi Hākāni yine

Dizdi cān riştesrne pādīşehūmlū'lūlar ** 145/5

c. Boy pos

Sevgilinin boyunun poşunun *nazikliği* ve *endamhğiyh*. *şii*r arasında münasebet kurulmuştur. *Şii*r put gibi olan nazik bedene talip olduğundan, onun *şii*ri bütün dünyayı tutmuş, herkesçe beğenilmiştir (19/1). Nazlı bir fidan gibi olan sevgili için, bir *şii*rinin olup olmadığını sorgular (137/5). Nazik beli sayesinde *şii*n *hayalle* dolmuş, *üslûbu nazikleşmiştir* (487/4). Sevgilinin boyu gibi olan *şii*rimi, Cebrail sidreden işitse, ona aferin der (451/5). Hakanî onun *nazik boyuna* vafsettiği için

türdür

⁵⁷ Hakanî, senin inci gibi dişlerinin özelliklerini öyle bir nazm etti ki, Rıdvan dinledi ve kulak verip tacına taktı.

⁵⁸ Sultanım, Hakanî dişlerinin incisini anlattı; yine can ipliğine inciler dizdi.

baştan başa ölçülü güzel bir gazel söylemiştir.

Kâmet-i nâzükini vasf ederek Hâkâni

Yine bir hûb gazel didi **ser-â-pâ mevzun** ^9 450/8

d. Yanak

Şair, sevgilinin güzellik aynası olan yanağını görmekle şiir söyleme yeteneği kazanmıştır (191/2). Sevgilinin gül *renkli yanağına* Hasan gibi *güzel bir gazel* söylemek ister.

Hüsrevâ **ânz-ı gül-gûnna** Hâkâni-sıfat

Bir gazel tarh ideyüm ben de Hasen reng inde⁶⁰ 536/5

e. Ayvatüleri

Sevgilinin ayvatüleri üzerine çokça şiir söylendiğine dikkat çekmeye çalışır. Hem ayvatüyü, hem yazı anlamına gelen "*hatf*" kelimesini tevriyeli kullanarak, divanlardaki yazılı bütün şiirleri bir bakıma sevgilinin ayvatülerine benzetmiş olur.

•-•••

Sözlükte "gemi" anlamına gelen "*sefine*" kelimesi, edebiyatta "*divan*" yerine kullanıldığı gibi, daha çok halk şairlerinin şiirlerinin yer aldığı "*cönk*" anlamında kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte, hem "*defter-i nazm*", hem de "*sefine*" teriminin aynı anda kullanılması, *divanlar* yanında *cönkler* de kastedildiğimi düşündürebilir. Bütün divanlar, şiir mecmuaları ve cönkler, sevgilinin ayvatüleri üzerine söylenmiş şiirlerle doludur.

Vasf-ı **hatıyla** şol kadar eş'âr okındı kim

Hâkâni toldı defter-i nazm u sefine hat^{6*} 231/5 (549/5)

-* Hakanî, senin nazik boyunu anlatarak, battan bata ölçülü güzel bir gazel söyledi.

^v Ey hükümdar, gül renkli yanağına Hakanî gibi ben de Hasen (Hasan b. Sabit)'inkme benzer bir gazel düzenleyeyim, söyleyeyim.

''' Ey Hakanî, ayvatülerim anlatan o kadar tür okundu ki, tür defteri (divan) ve cönkler yazı ile doldu

f. **Göz**

Bir beyitte göz üzerine teşbih, yapılmış, *siyahlığı ve zalimliğine* dikkat çekilmiştir.

Harâmî gözleri vafında ol hatt-ı siyekhârun

Yem düzdîde-i nazm gibi Hâkânî şer ışıde " 549/5

g. **saç**

Saç; *uzunluğu*, çalgı aleti olan *sazın teli* gibi olması sebebiyle şiire konu olmuştur. Saçından söz etmekle şiirin de ğen artmıştır (147/5)

Zülf-i yâre bağlanan şi'n bir gün Hâkânîyâ

Şöyle taksim it ki tahsîn eylesün ehl-ı usûl⁶³ 326/5

4. Şiir Yerine veya Şiirle İlgili Kullandığı Kelimeler

Şiir veya onun ço ğulu olan *eş'âr* kelimesi toplam 27 yerde geçer. Bunları genellikle gazellerinde, bir bakıma gazel karşılığı olarak da kullanmışür. Aynı zamanda bir na't olan, Divam'ndaki ilk gazelin matla' beyti şöyledir:

Minnet Hudya eyledi şi'rüm şeref-fezâ

Na't-ı güzîn-i Hazret-i Sultân-ı enbiyâ⁶² 1/1

Görülece ği gibi burada şiir kelimesini, hem kendi anlamında, hem de *gazel* yerme kullanmıştır.

Şiir yerine en çok (51 yerde) "**nazm**" terimini kullanmıştır. Bunun dışımda kendi sözlük anlamları yanında, şiir yerine de geçecek şekilde **gazel (6), kaside (1), beyt (2), söz (1), elfâz (1), sühan (6), makâl (1), kelimât (1), câm-ı belagat (1)** yerde) kullanılmıştır.

Do ğrudan "**şair**" kelimesine (2 yerde) yer verildi ği gibi; bu anlama gelecek şekilde **ehl-i sühan (1), ehl-i makâl, (1), nazm ehli (1), tûti- i natka (1)** yerde)

⁶² Ey Hakanî, o günahkâr ayvatüyerim, haydut gözleri özelli ğinde, yeni saçılmış bir şiir gibi şer ışıde.

⁶³ Ey Hakani, sevgilinin saçma bağlanan şiiri bir gün, öyle taksim et ki, usûl ehli be ğensin.

⁶⁴ Allah'a fükür, Nebiler sultanı Hazret-i (Peygamber)'m seçkin na'tı şiirim şerefini artırdı.

kullanılmıştır.

Divan yerme **Defter-4 nazm (1), defter-i eş'âr** (1 yerde) kullanırken; "cönk" anlamına da gelecek şekilde **sefine** terimine yer vermiştir.

Vasf-ı batıyla şol kadar eş'âr okmdı kim

Hâkânı toldı **defter-i nazm u sefine** hat⁶⁵ 231/5

5. Kendini Benzettiği Şair ve Şahsiyetler

Hakam şairlikte kendisini bazı tarihî ve efsanevî şahsiyetlere benzetmekle, onları beğendiğim de göstermiştir. Bunlar; *Hakanî-i Şirvanî* (Hassân-ı Acem), *Hassan b. Sabit* (Hassân-ı Arab), *Nizâmî*, *Hüsrev*, *Muhteşem*, *Eflatun*, *Hayder-i Kerrâr* (Hz. Ali), *Cemşid* ve *Manî*'dir.

a. Hakanî-i Şirvanî (Hassân-ı Acem) 66

Hassan b. Sabit (Hassân-ı Arap) °7

Hakanî-i Şirvanî (H.595) ile her şeyden önce mahlastasın. Bunun yanında her ikisi de Hz. Peygamberi övmeleri sebebiyle Hz. Peygamber'in şairi sayılan Hassan b. Sabit'e (M.680) benzetilmiş ve "Hassân-ı Acem", "Hassân-ı Rûm" diye ün yapmışlardır. Zaten Hakanî kendi dışındakiler tarafından da Hakanî-i Şirvanî ve Hassan b. Sabit'e benetilerek, "Hassân-ı Rûm" diye anılmıştır. Kendi de bu benzetmeyi sık sık yapar, hatta bazen yalnızca "Hasen" ifadesine yer vererek ikisine birden telmih ve teşbihte bulunur.

⁶⁵ Bkz. s. 14, dip. 60.

°° Hâkânî b. Ali Şirvanî (11267-1199?) İran şairlerinin kaside vadisinde büyüklendendir. Şiire başladığında "Hakâyiki" mahlasını kullanıyordu. Hâkân-ı Ekber Mmûçih'r'e intisabından sonra onun lakabına izafeten "Hakanî" mahlasını kullanma müsaadesi aldı. Parlak na'lılarıyla "Hassân-ı Acem" lakabını kazandı. Peygamberin mezarı başında duydukları "Tuhfetü'l-îrakeyn" adlı eserinin en parlak sahifelenni teşkil eder. İran tezkirelerinin hepsi Hakanîyi birinci derecede şairlerden addetmekte müttefiktirler. (Ahmed Ateş: İ.A. c. 5, 1st., 1950, s. 85-95.)

°7 Hassan b. Sabit (633-680): Peygamberimiz kendisi için bir minber yaptırmıştı. Hassan oraya çıkar ve Peygamberimizi överdi. Peygamber ona:" Ruhulkuds (Cebrail) sana yardım etsin.) diye duada bulunmuş. (İskender Pala, **Ansiklopedik Divan** şiiri **Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ank, 1990, s. 216.

Bu sözler heb çerâg-ı sürh-rûdandır yakar dili

Eğer Hâkâni-i zârûn Hasen gûş itse eş'ârm⁶⁸ 462/5 (536/5)

Bazen Hakâni-i Şirvaniyi açıkça söylemiş veya işaret etmiştir:

Nazm-ı Hâkâni ise maksûdun

Hinde var Hüsrevâ Hasenden işit 69 41/5

Bulur Hâkâni her beytinde bu mazrnûn-t ter hakka

Begendüm vâdi-i nazm içre Hassân-ı Acem semtin⁶⁹ 442/5

(247/5)

b. Nizamî:⁷¹ Bir yerde kendini zamanın Nizamî'si kabul etmiştir.

Nizâmî'si benem Hâkâniyâ ma'mûie-i nazmun

Diyâr-ı gamda künc-i uzlet küncüm olmışdur⁷² 153/5

c. Hüsrev-i Dehlevî.⁷³ Hüsrev kelimesini hem, hükümdar anlamına

⁶⁸ Bu sözler hep, kırmızı yanağın mumundandır; eğer Hasan (Hasan b. Sabit veya Hakani-i turvani) türlerini ittse gönlünü yakar.

⁶⁹ Eğer amacın Hakani'nın şiiri ise; Hindistan'a git, Hüsrev (Hüsrev-i Dihlevî) ve Hasan (Hakani-i Şirvani)'den işit.

⁷⁰ Bkz. s. 7, dip. 25

⁷¹ Nizamî (1140?-1203?): İran mesnevi edebiyatının Firdevsîden sonra en mühim simasıdır. Eserleri kendisinden sonra gelen birçok büyük şair tarafından tanzir edilmişse de hiçbiri aslının derecesine yükselememiştir. Yalnız İran edebiyatı değil, Türk ve Hind edebiyatı üzerinde de tesiri çok fazladır. Eserleri: Mahzenü'l-Esrr, Hüsrev ü Şirin, Leylâ vü Mecnûn, Heft Peyker, İskendernâme. (Alı Nihat Tarlan; İran Edebiyatı, İst., 1944, s. 73-75.)

⁷² Ey Hakani, şiir şehrinin Nizamîsi benim, sanki gam diyarında yalnızlık köşesi benim köşem olmuştur.

⁷³ Emir Hüsrev-i Dihlevî (1253-1323): Hindistan'ın büyük Farsça şairi, mutasavvıfı, edibi, tarihçisi, dilcisi ve musiki üstadı. Gönlü, Tann, Muhammed, tabiat, vatan, millet, evlât ve insan aşkı ile dolu ıdı. Dinme son derece bağlıdır, Muhammed'e yazdığı şiirler birleştirilirse ayrı bir kitap meydana gelir. Eserleri: Çok eser vermiştir ve birçoğu toplanamamıştır Eserlerindeki beyit sayısının 400.000 ile 500.000 arasında olduğunu söyler. Bugün elimizde

gelecek, hem de Hüsrev-i Dehlevîyi çağrıştıracak şekilde tevriyeli kullanmıştır.

Sana bu kilk-i güher-çînün ile Hâkânı

Mülk-i nazm içre bu gün **Hüsrev-i** devrân mı disem ⁷⁴ 397/5 (41/5, 536/5)

d. **Muhteşem Kâşânî**:⁷⁵ (Ö. H. 996). Muhteşem kelimesini sözlük anlamını da verecek şekilde tevriyeli kullanarak, kendini Muhteşem Kaşaniye benzetmiştir.

Toldı Şâm ihtişâm-ı nazımından

Sana Hâkânî **Muhteşem** mı disem ⁷⁶ 369/5

e. **Hayder-i Kerrâr** (Hz. Ali): Hakanî'nin Ehl-i Beyt sevgisi çok fazladır ve bunu her eserinde, her fırsatta dile getirmişti. Şairlikte de kendi gücünü Hz. Ali'ye benzetir. Bilineceği gibi Hz. Ali, aynı zamanda kuvvetin timsalidir.

Bu gün Hâkânî şi'rün **Hayder-i Karrârdur** nazmun

Semend-ı tâb-ı gerdûn-gerdidür gûyâ ana Döldül " 335/5

f. **Eflatun**: Hikmetli sözler söyleme yönünden kendini Eflatuna benzetir, hatta ondan üstün görür.

Hâkânî-sıfat hikmet-i nazm içre bu gün ben

Bir rind-i cihânem ki **Felâtûna** ser eğmem ' ° 360/7

manzum mensur 20 esen vardır. (Geniş bilgi için bkz. Erkan Türkmen: **Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin Hayatı**, Eserleri ve Edebi şahsiyeti, Ank. 1989, Ata. Kült., Dil ve Tar. Yük. Kur. Yay..)

Ey Hakanı, bu inci derleyen kaleminle şiir ülkesinde sana zamanın hükümdarı (Hüsrev'i) mı desem!

⁷⁵ Muhteşem Kâşânî (H.996): Şah Tahmasb'ın sarayına mensub şairlerdendir. Ehl-i Beytin maruz kaldığı felâketleri anlatan "Heft-Bend" adlı mersiyesi çok ünlüdür. H.996'da vefat etmiştir. (Ali Nihat Tarlan; İran **Edebiyatı**, İst, 1944, s. 120.)

⁷⁶ Ey Hakanî, Şam, şiirinin ihtişamından doldu; sana Muhteşem mi desem!

⁷⁷ Ey Hakanî, bugün senin şiirin, şürem Hz. Ali'sidir. Döldül sanki onun içm, dönen dünyanın güçlü çevik atıdır.

⁷⁸ Bkz. s.6, dip. 24.

g. Cemşid ve Mani: Adı etrafında birçok efsanenin olduğu, İran'ın efsanevi hükümdarı Cemşid ile; Mani dininin de kurucusu olduğu sanılan, Çinli ünlü ressam Mani adlarını kullanarak da şairliğini övmüştür.

Ben ol mu'cız-nümâ-yı mülk-ı nazmem kim kalem çeksem

Dehâmda ider engüşt-i hayret hâmesu **Manî** ^9 K.4/21

Çemen bezminde bu şahane nazmum şimdi Hâkâni

Melek rûhma Cemşidün felekde armağan üte r⁸⁰ 120/5

6. Sonuç

Bu çalışmada, divan sikinin özellikleri belirlenirken şairlerin kendi görüşlerinin de önemli olduğu düşüncesinden yola çıkılarak; 16. yüzyılın önemli şairlerinden Hakanî Mehmed Bey'in, Divanı'ndaki şiir üzerme söylediği sözlerden hareketle, şirr anlayışı yakalanmaya çalışıldı. Hakanînin şiir hakkındaki sözleri, her ne kadar başka şairlerce de söylenmiş, kendine övgü sözleri görünümündeyse de, onun şiirde neleri önemseydiğini gösterecek ipuçlarıdır.

Hakanîye göre şiir, her şeyden önce Allah vergisidir. Kaynağım aşktan alır ve şaire fazilet, güç, şöret, rintlik kazandırır. Şiirin esas amacı, sevgilinin özelliklerim ve güzelliklerim anlatmak olmalı; ayrıca, aşğın sevgiliye halını arzetmesini, kusurlarını bağışlatmasını sağlamalıdır.

Hakanîye göre şiiri, hiç kimsenin söyleyemeyeceği güzellikte olmasına rağmen, değeri bilinmemiştir. Daha önce de söylediğimiz gibi, onun kendi şiirim övmesinden şiirde önemsediklerini yakalamaya çalıştık.

Ona göre şiiri her yönüyle yenidir; başkalarını taklit değildir; fasih ve belîğdir. Hem şekil, hem muhteva yönünden mükemmeldir. Muhteva yönünden; irfan incileri gibi dizilmiş, parlak nükteler, taze mazmunlarla dolu, hikmetli ve yüce sözlerdir. Şekil yönünden; yine dizilmiş inciler gibi düzenli, ölçülü, sağlam, musiki değeri taşıyan güzel seslerden oluşmuş akıcı söyleyişlerdir. Etkileri yönünden; sihirli, tatlı, lezzetli, renkli, gösterişli, can bağışlayıcı, güzel kokular gibi çekici,

^{7m} Ben şiir ülkesinin o mucizeler göstereniyim ki, kalem oynattığım zaman, Manî ağzında kalemini hayretten ısırığı parmağı gibi yapar.

⁸⁰ Bkz. s. 10, dip. 42.

doğan kuşu gibi avlayıcı, sevgililerin başına taç yapılabilecek değerinde bir özelliğe sahiptir. Böyle olunca kendini, şöhreti bütün dünyaya yayılmış şairler sultanı, şiirim de sultanın sancağı gibi görür.

Hakanî şiirin birinci görevini, sevgilinin özellik ve güzelliklerini anlatmak olarak kabul edince; sevgilinin güzellik unsurları ile şiir arasında birçok teşbih ve mecaz yapmıştır. Tatlı, akıcı, renkli, değerli nazik sözler olması yönünden sevgilruin dudağına; değerli inciler gibi düzenli olması yönünden dişlerine; nazikliği, uyumluluğu yönünden boyuna; güzel, renkli ve gösterişli olması yönünden yanağına, uzunluğu, saz teli gibi güzel nameler çıkarması yönünden saçma; siyah rengi ve etkileyiciliğiyle gözüne, divanları, mecmuaları, cönkleri dolduran yazılar olması yönüyle ayvatüyelerine teşbih etmiştir.

Hakanî şiir terimi yerine; çoğulu olan eş'âr, nazm, gazel, kaside, beyt ,söz, elfâz, sühan, makâl, kelimât, câm-ı belagat; şair yerine, ehl-i sühan, makâl, nazm ehli, tuti-ı natuka; divan yerine, defter-ı nazm, defter-i eş'âr, cönk anlamına da gelecek, şekilde, sefine tabirlerini kullanmıştır.

Şairlikte kendisim, Hassan b. Sabit, Hakanî-i Şirvanî, Nizamî, Hüsrev-i Dehlevî, Muhteşem, Eflatun, Hayder-i Kenar (Hz. Ali), Cemşid, Mani gibi tarihî ve efsanevî şahsiyetlere benzeterek, onları beğendiğini de göstermiştir.

KAYNAKÇA

- ATET, Ahmed; "*Hâkânî b. Ali Tırvânî*" **İslâm Ansiklopedisi**, c. 5, İstanbul 1950.
- DOĞAN, Muhammed Nur; "*Fuzûlî'nin Poetikası*", **İlmî Araştırmalar 2**, İstanbul 1996.
- GÜLHAN, Abdülkerim; **Hakani Mehmed Bey Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni**, Ankara 1996, Gazi Üniv. (Yayımlanmamış DoktoraTezi.)
- PALA, İskender; **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara 1990.
- TARLAN, Alı Nihat; **İran Edebiyatı**, İstanbul 1944.
- TOLASA, Harun; "*Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri*", **Türk Dili ve Ede. Arat. Dergisi**, 1, Ege Üniv., Sos. Bil. Fak. Yay., İzmir 1982.

_____ "*Klasik Edebiyatımızda Divan Önsözleri, Lamî Divanı Önsözü ve (buna göre) Divan Şiiri Sanat Görüşü*", **Jurnal of Turkish Studies**, Vol. III, Cambridge 1980.

TURKMEN, Erkan; **Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti**, Ata. Kült., Dil ve Tar. Yük. Kur. Yay., Ankara 1989.

ÜZGÖR, Tahir; **Türkçe Divân Dübaceleri**, Kültür Bak. Yay., Ankara 1990.